

ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто соціальне виховання як наукову категорію, підходи до визначення, сутнісних характеристик, змістового наповнення, процесуальних компонентів його в історії української педагогіки. Проаналізовано підходи відомих авторів до соціального виховання в різні періоди розвитку українського суспільства.

Ключові слова: виховання, соціалізація, суспільство, дитина, підходи.

Актуалізація проблематики соціального виховання в різних його аспектах сьогодні є незаперечною. Українське суспільство як ніколи потребує реалізації кращих соціальних орієнтирів: моральність, чесність, відповідальність, толерантність. Це та основа, яка забезпечує стабільність суспільних відносин, формування здорового громадянського суспільства. Саме тому соціально-виховна робота все частіше розглядається як сукупність різноманітних форм, засобів і методів виховного впливу на дітей. За таких умов постає потреба в ґрунтовному вивченні історичного досвіду в зазначеній галузі.

Протягом останніх років актуалізувалося питання визначення сутнісних характеристик соціального виховання, його змістового складника, технологій соціально-педагогічної роботи. Дослідженню питань соціального виховання підростаючого покоління присвячені праці сучасних учених В. Бочарової, Л. Бурняшевої, М. Гур'янової, І. Дементьєвої, Р. Лоскутової, А. Мудрика, В. Нікітіна, Л. Олиференко, Н. Петрової, М. Плоткіна, Н. Таланчука, А. Фатова, Ю. Федорова, Н. Шibaєвої та ін. Учені намагаються враховувати увесь спектр соціальних інститутів, які беруть участь у процесі соціального виховання дитини. Втім, на сучасному етапі постає нагальна потреба зробити цілісний історичний аналіз підходів до соціального виховання учнівської молоді.

Мета статті полягає в узагальненні підходів щодо визначення становлення та розвитку соціального виховання як наукової категорії.

Педагогіку до середини ХІХ ст. розглядали як науку про виховання. Проте уявлення про нього змінювалося відповідно до економіко-політичного й культурного розвитку суспільств, визначалося цілями, завданнями й засобами педагогічної діяльності.

Перший період в історії розвитку соціального виховання розпочався ще в епоху існування первісних суспільств, що пояснюється наявністю вже на ранніх етапах людської історії проблем соціалізації, а, отже, і необхідності їх вирішення. З середини і другої половини І тис. до н. е. з'являються імена творців соціально-педагогічних ідей.

Неоціненний внесок у розвиток соціально-педагогічної думки зробили античні філософи. Зокрема, Сократ (469–399 рр. до н. е.) висунув відомі

му тезу: “Пізнай самого себе”, стверджуючи при цьому, що пізнання може знищити в людині все зле й повернути людську природу в початковий стан добра. Демокрит (460–370 рр. до н.е.) у своєму вченні обґрунтовував тезу про необхідність співвіднесення природи людини й виховання. Таким чином, він одним з перших сформулював принцип природовідповідності. Крім того, на його думку, починати виховувати дитину слід було з малих років, враховуючи при цьому середовище виховання, що мало спиратися на приклад дорослих, авторитет сім’ї та батьків, залучення дітей до праці. Аристотель (384–322 рр. до н.е.) – автор ідеї про соціально-виховні обов’язки держави; Конфуцій (551–479 рр. до н.е.) – про турботу старшого покоління про молодше і відповідної реакції останнього [3].

У XVI–XIX ст. філософи й педагоги (І. Песталоцці, І. Герbart, А. Дистервег та ін.) активно розробляли соціальні аспекти виховання. Німецький учений Адольф Дистервег (1790–1866) висунув ідею культуровідповідності: “у вихованні необхідно брати до уваги умови місця і часу, в яких народилася людина і належить їй жити; тобто на процес виховання впливає вся сучасна культура в широкому сенсі слова, особливо культура країни, яка є батьківщиною учня”. У 1850 р. у своїй роботі “Керівництво для німецьких вчителів” А. Дистервег уперше в історії застосував поняття “соціальна педагогіка”, проте до повного розуміння соціальної сутності виховання він не дійшов [3].

Наприкінці XIX – початку XX ст. практика соціального виховання ґрунтувалася на різних концепціях – від перебудови школи в міні-державу до створення специфічного педагогічного простору поза школою та сім’єю. Соціальне виховання вчені трактували як складову загальної педагогіки. Першим ученим, хто спробував визначити поняття “соціальне виховання”, був німецький учений, філософ П. Наторп, на думку якого, кожне виховання є соціальним, оскільки воно не може бути асоціальним [5].

Про соціальне виховання та його вплив на навчально-виховний процес у школі писали свого часу Ф. Достоєвський, Л. Толстой, К. Ушинський, Н. Федоров.

Учені-дослідники й педагоги-практики, професійно сформовані під впливом ідей прогресивної педагогічної думки XIX ст., відстоювали інтереси дитини (“гуманістична” наукова школа: П. Блонський, М. Йорданський, А. Макаренко, С. Шацький та ін.). Низка педагогів (А. Калашников, М. Крупенина, Н. Крупська, В. Шульгін та ін.) у питаннях соціального виховання виходили з інтересів суспільства (“соціологізаторська” наукова школа). Це явище викликало в учених-педагогів численні дискусії: що є предметом педагогічної науки? яким повинен бути взаємозв’язок між суспільством і школою? яка роль школи у вихованні підростаючого покоління? чи може школа вплинути на соціальне середовище? тощо. Саме в ці роки міцно затвердився термін “соціальне виховання”. У перші роки радянської влади проблема соціального виховання була однією з провідних у педагогіці. Це зумовлено принаймні двома факторами: важким соціальним становищем дітей (сирітство, безпритульність тощо) й активними пошуками педагогічної науки.

Радянський учений-педагог М. Йорданський 1923 р. опублікував книгу “Основи і практика соціального виховання”, в якій виділив чотири підходи до сутності соціального виховання: перший підхід – уся система виховання з усіма його сторонами (навчальні заняття, їх обстановка, організація дітей, спостереження за їхнім здоров’ям, особистість учителя тощо); другий – виховання як суспільне явище, що спирається в організаційному аспекті на суспільні форми життя; третій – виховання соціальних інстинктів, навичок, імітація соціального життя в навчальних заняттях дітей і в організації їхнього життя на основі самоврядування; четвертий підхід – пов’язаний із соціальною педагогікою як науковою і практичною дисципліною [4].

На думку М. Галагузової, на зміну соціальному вихованню прийшов термін “комуністичне виховання”. У цей період закріпилося тлумачення поняття “виховання” в широкому й вузькому значенні слова. У першому випадку виховання включало в себе освіту й навчання та охоплювало роботу всіх соціальних інститутів виховання. Друге тлумачення було пов’язане з вихованням у дітей світогляду, моральних рис, усебічного гармонійного розвитку особистості [4].

Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. вчені О. Газман, Л. Бондаревська, Л. Новікова та інші привносять нові смисли в розуміння виховання. З’являється нове поняття – “гуманістичне виховання”. У цьому сенсі виховання – це співпраця поколінь, спільне вироблення цінностей, норм, завдань соціальної діяльності, духовна творчість старшого й молодшого покоління, продуктом якої є життєва позиція. За такого підходу процес виховання починається зі спільного вироблення цілей, актуалізації ідеалів, осмислення способів самовизначення в життєвій практиці.

Відродження інтересу до феномена соціального виховання в педагогічній науці в 70–90-х рр. ХХ ст. пов’язано з актуалізацією проблем соціалізації та соціальної адаптації (Б. Алмазов, В. Бочарова, А. Мудрик, В. Семенов та ін.), етнопедагогіки (Д. Абдуразакова, Г. Волков), теорії виховних систем (В. Караковський, Л. Новікова, Н. Селіванова та ін.), розвитку соціально-педагогічних функцій школи (В. М’ясников). У цей час з’явилися дослідження структури середовища, управління процесом взаємодії дітей з середовищем, інтеграції та педагогізації виховного потенціалу середовища (Ю. Бродський, А. Куракін, В. Семенов). Поряд з дослідженнями загального характеру стали накопичуватися знання про конкретні складники соціального виховання (роботи В. Бочарової, А. Мудрика, М. Плоткіна та ін.).

Виховання в сучасних наукових дослідженнях розглядається як цілеспрямований процес, що забезпечує процес розвитку й саморозвитку особистості. Сучасна педагогіка повинна виходити з положення про необхідність розвитку в дітей якостей, які допомагають їм реалізувати себе як неповторну особистість, зі своїми індивідуальними способами соціальної самореалізації. Соціальне виховання спрямоване, насамперед, на успішну соціалізацію особистості, де розкриття індивідуальних можливостей необхідно для найбільш повної реалізації себе в суспільстві.

М. Галагузова зазначає, що соціальне виховання – цілеспрямований процес формування соціально значущих якостей особистості дитини, необхідних їй для успішної соціалізації. Специфіка соціального виховання порівняно з вихованням загалом полягає у змістовому наповненні слова “соціальне” [4].

У психологічному плані соціальне виховання являє собою процес взаємодії вихователя і вихованця (у тому числі соціальних інститутів та індивіда), у результаті чого відбувається усвідомлення індивідом і корегування значущих для нього цінностей, потреб, мотивів, норм, звичок поведінки, розвиток суспільно значущих якостей особистості. Соціальне виховання тісно пов’язане з навчанням, загальною і професійною освітою, психологічною підготовкою особистості, самоосвітою та самовихованням. Ефективність соціального виховання залежить від рівня взаємодії різноманітних соціальних інститутів, насамперед від взаємодії сім’ї, освітньо-виховних установ і соціальних служб.

Висновки. Таким чином, проблема впливу соціального середовища на особистість дитини завжди була актуальним і важливим об’єктом досліджень. Соціальне виховання в різні часи розглядали як процес і результат взаємодії особистості й соціального середовища. Воно нерозривно пов’язане із засвоєнням, відтворенням і розвитком особистістю соціального досвіду того суспільства, в якому вона живе. Наша стаття не вичерпує усієї глибини проблематики. Детального вивчення потребує й зарубіжний досвід соціального виховання, що становить перспективний напрям у наших наукових пошуках.

Список використаної літератури

1. Василькова Ю. В. Социальная педагогика : курс лекций : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – 2-е изд., стереотип. – Москва : Академия, 2000. – 440 с.
2. Калуга Т. О. Поняття “соціальне виховання” в понятійно-термінологічній системі вітчизняної педагогіки 20-х років ХХ століття / Т. О. Калуга // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 5 (216). – С. 125–131.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник / М. В. Левківський. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
4. Социальная педагогика : курс лекций / под общ. ред. М. А. Галагузовой. – Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
5. Социальная педагогика: предмет, цель, функции, задачи: Исторический аспект вопроса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://extusur.net/content/5_-socpedagog/1_1.html.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2015.

Дермелёва Е. О. Подходы к социальному воспитанию ученической молодежи: исторический аспект

В статье речь идет о социальном воспитании как научной категории, рассматриваются подходы к определению сущностных характеристик, содержательного наполнения, процессуальных компонентов его в истории отечественной педагогики. Проанализированы подходы известных авторов к социальному воспитанию в разные периоды развития украинского общества.

Ключевые слова: воспитание, социализация, общество, ребенок, подходы.

Dermelyova K. Approach to Social Education of Youth: Historical Analysis

The article deals with social education as a scientific category, we prove that the problem of interest in social education students in various aspects of it nowadays is hardly accidental. The way content will be the implementation of social education, depends largely on the success of educational work with the next generation and, ultimately, moral purity and stability of social relations. Do not forget that the social and educational activities now increasingly seen as a collection of a variety of forms, means and methods of educational influence on children and organize their interaction, which on the one hand, affect the functioning of social mechanisms, and the second – depending on the state of society in a given period.

The problem of the influence of social environment on the child's personality has always been in the focus of research psychologists and social workers. Modern scientists are trying to take into account the full range of social institutions that participate in the social education of the younger generation (family, school, after-school education and educational institutions, media, etc.). The process and result of interaction between the individual and the social environment is considered in the process of digestion, reproduction and development of individual social experience of the society to which the person belongs.

Key words: *education, socialization, society, child approaches.*